

УДК 338.631

Плотнікова М. Ф.

к. е. н., доцент

marianma@yandex.ru

РОДОВІ ПОСЕЛЕННЯ – СИСТЕМА ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО ВІДРОДЖЕННЯ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

З розвитком ринкових відносин та впливом інших факторів на селі склалась негативна тенденція зменшення чисельності сільського населення, а відтак деградація сільських територій. Зниження зайнятості на селі зумовлене згортанням робочих місць у тваринництві та підвищенням продуктивності праці за рахунок впровадження сучасних технологій виробництва у рослинництві, відсутністю у сільського населення мотиваційних стимулів підприємницької діяльності, а також скороченням робочих місць у функціонуючій мережі об'єктів соціальної інфраструктури. Екстраполяція в часі чинників, що формують ситуацію зменшення сільського населення, свідчить про збереження цієї тенденції в майбутньому. В результаті такої демографічної кризи і міграції з села в місто, в містах зростає навантаження на соціальну інфраструктуру сіл, надлишок робочої сили, який фіксують, зокрема, система служби зайнятості (хоча й не повністю) у вигляді черг на конкретні робочі місця. Відповідно держава змушена витратити величезні кошти на виплату допомоги по безробіттю та на інші статті витрат, пов'язані з розв'язанням проблеми зайнятості населення. Зосередження в містах великої кількості незайнятого працездатного населення, особливо молоді, призводить до порушення моральних принципів і законів, часто – до злочинів перед суспільством і державою. Наркоманія, алкоголізм та інші аморальні явища стали результатом безробіття. Постійне збільшення кількості населення в містах потребує розв'язання низки питань, пов'язаних із забезпеченням життєдіяльності людей. Житло, інфраструктура та інші проблеми вимагають постійного коригування у бік поліпшення якості та збільшення обсягів. Оптимізувати ці процеси практично неможливо з ряду суб'єктивних і об'єктивних причин. Водночас для держави проблемою стають такі категорії земель, розташовані на сільських територіях: землі, які займали села, що зникли після об'єднання господарств в радянські часи, а також села, які зникли в результаті дії «ринкових відносин» у пострадянські часи; землі, де знаходяться вільні ділянки в існуючих селах; землі, які можуть звільнитися після приведення у належний стан лісосмуг; землі, які перестануть бути підтопленими і заболоченими після приведення до належного порядку ставків; землі, на яких необхідно здійснювати протиерозійні заходи; інші землі, на яких необхідно здійснювати різноманітні ґрунтозахисні заходи. Площа таких земель становить близько 12–13 млн. га. Майже 9 млн. га розподілено в розрізі областей для розроблення відповідних заходів. Проведення заходів, необхідних для переведення вказаних земель в безпроблемні (заліснення, залуження і т.п.) потребує значних витрат державних коштів. Але є й інші шляхи розв'язання цих проблем з позитивним результатом для держави і для людей.

Реалізація концепції «Родова садиба» дозволяє сформувати механізм для добровільного заселення сільських територій, освоєння проблемних земель та територій, що у свою чергу, сприяє їх ефективному розвитку і продовольчій безпеці країни, підвищенню доходів населення, забезпеченню гідної заробітної плати та умов праці, зайнятості молоді у сільській місцевості. Департаментом агропромислового розвитку разом з обласною громадською організацією «Народний рух захисту Землі»

підготовлено і проведено цілу низку заходів, направлених на поширення інформації для більш ефективного розвитку цього процесу. Зокрема, вже через місяць після доручення Кабінету Міністрів України було організовано, разом з облрадою, громадські слухання «Родова садиба – один із напрямків відродження сільських територій». Такою була тема засідання громадських слухань, які відбулися 2 липня у Житомирі. Його учасниками стали депутати місцевих рад, керівники асоціацій сільських та селищних рад області, науковці, практики, представники органів влади, місцевого самоврядування, громадськість, мешканці родових садіб Житомирщини.

В Україні налічується близько 100 поселень нового типу, побудованих на засадах органічного виробництва, безвідходної життєдіяльності, ноосферній освіті та вихованні. Виходячи з того, що в Житомирській області процес створення родових поселень набув найбільш відчутних темпів (12 – станом на 2014 р.) на громадських слуханнях було прийнято резолюцію, якою передбачалось проведення Круглого столу з 10-ма обласними державними організаціями, керівні органи яких, були включені в згадане вище доручення Кабміну України. Такий круглий стіл було проведено 22.10.2014 р.

Професорсько-викладацьким складом Житомирського агроекологічного університету підготовлено та ДУ «НМЦ «Агроосвіта» затверджено програму курсу, а викладачами університету продовжено роботу щодо підготовки підручника для ВНЗ з питань вивчення впливу ідеї створення родових поселень на розвиток сільських територій і зміну свідомості учасників цього процесу. У 2015 р. підготовлено та проведено 5-денний семінар з представниками аграрних університетів і поселенцями України в Одеській області.

Питання реалізації концепції «Родова садиба» на території області розглядалось на колегії Департаменту агропромислового розвитку, 19.06.2015 р., за участю представників усіх районів області. Представниками облдержадміністрації було висловлено побажання продовжити проведення круглих столів з цього питання в інших районах області. На сьогодні проведено 9 круглих столів в районах, а також в Коростеньській міськраді (за їх пропозицією). Крім того, Коростеньська міськрайонна пенітенціарна служба звернулася з пропозицією про проведення круглого столу по темі родових садіб для їх контингенту, що і було реалізовано 4.01.2016 р.

Представниками Житомирського агроекологічного університету і поселенцями області ініційовано і проведено фестиваль екологічних та родових поселень України в Національному музеї народної архітектури та побуту Пирогово (м. Київ), наслідком якого стала пропозиція дирекції етнографічного музею щодо проведення таких фестивалів двічі на рік.

Питання відродження і розвитку сільських територій завдяки реалізації механізму створення родових садіб розглядалися Кабінетом Міністрів України в 2009 та 2014 рр. і за дорученням КМУ 8 міністерствам в 2009 р., а в 2014 р. – 10 міністерствам дано розпорядження щодо вивчення досвіду створення та функціонування родових садіб та родових поселень з можливістю подальшого впровадження цієї практики в усіх регіонах країни (наразі існує близько 100 поселень, переважна більшість з яких зосереджена в північній та центральній частинах держави). Міністерством аграрної політики та продовольства України спільно з ННЦ «Інститут аграрної економіки» запропоновано використати механізм створення та функціонування родових садіб та родових поселень в Державній програмі розвитку сільських територій до 2020 р., а в 2010 р. Концепція Державної цільової програми «Родова садиба» була затверджена КМУ. В Житомирській області за останні 7 років число започаткованих родових поселень зросло з 1 до 12. В Малинському районі за допомогою механізму створення та функціонування родових садіб та родових поселень та сприяння Голоківської сільської ради відроджено с. Омелянівка та

розпочато відродження с. Лідівка (тоді як офіційна статистика констатує щорічне скорочення чисельності сільських населених пунктів на 17 одиниць – з початку 1990 р. їх чисельність зменшилась на 400 одиниць, ще близько 600 налічують від 1 до 10 будинків, в яких числяться мешканці). В 10 районах та м. Коростень проведено інформаційно-роз'яснювальну роботу щодо використання механізму родової садиби з метою відродження населених пунктів на сільських територіях області, що дає позитивну динаміку розвитку територій країни. В зв'язку з цим районним радам області доручено: внести пропозиції щодо необхідності започаткування відродження одного населеного пункту серед тих, що є безлюдними чи малозаселеними; спільно з ЖНАЕУ вивчити питання наявності та започаткування розвитку родових поселень в районах області та внести пропозиції щодо перспектив розвитку цього процесу в регіоні; тісно співпрацювати у питаннях вивчення й розвитку процесу планомірного створення мережі населених пунктів на сільських територіях з використанням механізму «Родова садиба», враховуючи, що вивчення цього питання розпочато Міністерством аграрної політики та продовольства України спільно з ННЦ «Інститут аграрної економіки» ще в 2013 р.; у співпраці з ЖНАЕУ розробити модельні проекти організації органічного виробництва, безвідходної життєдіяльності (в тому числі використання відновлюваних джерел енергії), картографічних, геодезичних та інших робіт на сільських територіях; доручити комісії у складі з управлінням агропромислового розвитку Житомирської ОДА спільно з співробітниками ЖНАЕУ співпрацювати у питаннях аналізу ситуації на сільських територіях й підготувати пропозиції щодо ефективного їх розвитку.

Інноваційна діяльність – одна з форм інвестиційної діяльності, але у випадку з «Родовими садибами» надалі «РС», тут ефект обернено пропорціональний. Не «РС» вимагають інвестицій, а принципово новий підхід до механізмів організації населених пунктів на сільських територіях (створення нових інституціональних засад) працює на вкладення фізичними особами інвестицій в земельні ділянки під «РС» і що саме головне, ніхто не збирається їх повертати. Крім того, якщо механізм РС застосовувати щодо 600 населених пунктів, які зникли з мапи України за останні 25 і до 600 населених пунктів, які на межі зникнення (налічують від 1 до 10 заселених будівель). Крім прямих інвестицій фізичних осіб, які не потрібно повертати, механізм РС забезпечує без бюджетних затрат та залучення інвесторів: виробництво екологічно чистої сільськогосподарської продукції; економія бюджетних коштів на проведенні ґрунтозахисних заходів; підвищення рівня зайнятості та еколого-економічної стійкості територій.

Відродження села стає можливим при виділенні в сільській місцевості 1 га землі всім бажаючим для облаштування садиби і подальшого використання цих земель, виховання молоді на основі вільної творчої праці у спілкуванні з природою. Така земельна ділянка повинна надаватись державою безкоштовно в довічне користування, без права продажу, але з правом передачі у спадок. Продукцію, отриману з цього наділу, не слід оподатковувати, а такий наділ не обкладати податком на землю. Першочерговим правом при наданні земельних ділянок у сільській місцевості, очевидно, могли б скористуватись безробітні. Використовувати такі наділи слід з урахуванням вимог, розроблених відповідними науковими установами для організації самодостатньої замкнутої екосистеми.

При отриманні земельної ділянки власник повинен взяти на себе зобов'язання не порушувати екологію і дотримуватись вимог щодо її використання. Таким чином, можливості для реалізації розглянутого проекту є, але, на жаль, вони не завжди співпадають з актуальністю. Спроби окремих груп людей одноосібно внести пропозиції та вирішувати питання про виділення 1 га землі не знайшли практичного розв'язання через відсутність відповідної законодавчої бази.

Програмою розвитку українського села визначено, що «Продовольча безпека держави – захищеність інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її життєдіяльності».

Концепція проекту «Родова садиба» саме і передбачає законодавче закріплення за українською сім'єю права на отримання, при бажанні, земельної ділянки в 1 га для облаштування з дотриманням державних вимог до користувача такої ділянки. При наявності в користуванні такої ділянки і при бажанні українська сім'я може забезпечити себе основними продуктами харчування власними силами. Відтак буде зміцнюватись продовольча безпека держави без витрат на виробництво певної кількості продуктів харчування, відновлюватиметься історично українське поняття «родовід». Якщо навіть під будівлі, сад, город буде використано 0,5 га землі, то на цій ділянці можна виробити продукції для сім'ї на 10 тис. грн. При залученні в цей проект 1 млн. га виробництво продуктів харчування становитиме 10 млрд. грн. Доцільно врахувати також екологічність вирощеної на родових садибах для власного споживання продукції.

На першому етапі для реалізації проекту «РС» можуть бути задіяні землі колишніх сіл та землі незайняті в діючих селах. Після використання цієї категорії земель, а також паралельно, можуть бути задіяні інші джерела земель, проблемних для держави. Слід також враховувати довгостроковий характер проекту «РС». Він передбачає певну зміну світогляду людей на сучасну дійсність і буде сприяти її покращенню. Населення країни являється інвестором розвитку сільських територій.

Об'єктами інноваційної діяльності у випадку «РС» є:

1) проект Концепції «Родова садиба» – доручення Прем'єр-Міністра України від 3.08.2009 р. №43381/1/1-09 8-ми міністерствам і відомствам і їх пропозиція вмонтувати принцип «РС» в «Програму сталого розвитку сільських територій до 2020 року», яка на той час розроблялась Міністерством аграрної політики України;

2) земельні ділянки під «РС»: інновація – 1 га, до 50% цієї ділянки повинно бути засаджено неплодовими деревами;

3) нові підходи в освіті і вихованні підростаючого покоління – пріоритетною є ноосферна освіта як біоадекватна методика;

4) впровадження технологій органічного виробництва – екологічно чиста сільгосппродукція за одночасної значної економії часу людини та фінансових ресурсів;

5) технічні та технологічні рішення організації забезпечення енергоресурсами (альтернативні види виробництва енергії) та механізмом безвідходної життєдіяльності;

6) організаційні рішення у забезпеченні товарами та послугами (споживчі товариства), а також обслуговуванні виробничого сектору (обслуговуючі кооперативи);

7) управління життєдіяльністю населеного пункту (нового поселення) – організація та реєстрація в установленому порядку громади, як форми громадського управління життєдіяльністю поселення;

8) поселенці РС господарюючи в межах нових населених пунктів активно розвиває насінництво та селекційну справу, розробляють і впроваджують інноваційні, зокрема, нано-, IT-технології (наприклад, поселення Тамера в Португалії відоме своїми технологіями по використанню відновлюваних джерел енергії та очистці води, розроблених для проекту «Біосфера 2» для підготовки життя на Марсі, дослідники якого стали новими поселенцями). Середній вік поселенців в Україні – 35 років. Це молоді люди які хочуть і можуть працювати, мають вищу освіту, народжують дітей, готові інвестувати в населений пункт працю і кошти. До того ж ці інвестиції ніхто не

буде вимагати повернути. В сільській місцевості починають розвиватися ремесла, сфера послуг та інфраструктура, активно впроваджуються дистанційні (ІТ, редактори, інтернет-магазини, консультації тощо), вахтові (екологічне будівництво, ландшафтний дизайн, заготівля грибів, ягід, овочів, фруктів, фіточаїв) методи роботи та інше. Розпочинають роботу арт-ілі та обслуговуючі кооперативи. Люди більше встигають за менший проміжок часу, є більш здоровими та щасливими. А головне, вони самі взяли на себе відповідальність за своє життя, життя своїх близьких та територію, на якій проживають, й само реалізуються, створюючи самодостатні екосистеми, медіа- та дизайнерські проекти, відроджуючи історію та культуру, формуючи суспільство майбутнього.

Проект Концепції «РС» підтримується міністерствами і відомствами. Проект Закону України про «РС» – підтриманий НААНУ. Як юридичний документ він розглянутий і підтриманий Одеською юридичною академією. Таким чином, Реалізація концепції «Родова садиба» дозволяє реалізувати довгострокову стратегію розвитку України, повертаючи людям свою маленьку Батьківщину й не створюючи навантаження на державні та місцеві бюджети, примножуючи робочі місця, формуючи творчих та креативних людей здатних створювати своє життя разом з однодумцями.

Отримано 21.06.2016.